

ואף על פי שנאמר ויהי ביום השלישי בהיותם כאבים, משמע שהכאב מרובה יותר בשלישי – יש לומר שהסכנה גדולה יותר בהתחלה מביום השלישי אבל החולשה רבה יותר בשלישי בשל הצטברות הימים, לעומת הימים הראשונים שעדיין לא תשש הגוף כל כך, לכך המתנינו ליום השלישי שלא יקומו כנגדם במלחמה (עפ"י ר"ן כאן ובנדרים לא ושאר ראשונים). ועוד יש לומר שהפצע עצמו קשה ומסוכן יותר ביום הראשון ולכך רחיצתו חיונית באותה שעה יותר, ואילו בשלישי המכה עצמה כבר נרפאת אבל הגוף בכללותו דואב וחולה יותר (ע' גור אריה למהר"ל ר"פ וירא).
וברמב"ם (מילה ב,ח) משמע ש'ביום השלישי' – דוקא, ואין התר אלא לאחר המילה בסמוך לה וביום השלישי למילה, ולא ביניהם.

'מתניתין כותייהו דיקא, ממאי... אף מרחיצין מיבעי ליה'. אף על פי שגם בברייתא השנויה כרבא לא נאמר 'אף' אלא 'מרחיצין' בלבד – רבא משבש לשון הברייתא כולה מפני דיוק לשון המשנה (עפ"י רשב"א ור"ן).

'דאי ס"ד הרחצת מילה, מי גרע מחמין על גבי מכה דאמר רב אין מונעין חמין ושמן מעל גבי מכה בשבת. מתקיף לה רב יוסף: ולא שני לך בין חמין שהוחמו בשבת לחמין שהוחמו מערב שבת?...'.
המגן-אברהם (שכו סק"ו) כתב להוכיח מכאן שחמין שהוחמו בשבת אסור לרחוץ בהם אפילו אבר אחד, כמו כאן לענין הרחצת מילה. וכתב שזהו הטעם לדין שכתב הרא"ש להזהר שלא לחמם ידיו בשבת אצל האש אחר נטילה אם לא ינגבן תחילה – משום איסור רחיצה בחמין שהוחמו בשבת.
ויש מפקפקים בראייתו שהרי בסוגיתנו מדובר כשהוחמו באיסור, כפי שממשיכה הגמרא לבאר מדקתני 'מפני שסכנה הוא לו' משמע שמדובר על החמת החמין בשבת, ועל כן אוסרים חכמים ביום השלישי כי לדעתם כבר אין סכנה אז, אבל לא שמענו שיאסרו חכמים לרחוץ את המילה בחמין שהוחמו בהתר, וי"ל שרחיצה זו היא בגדר 'צורך חולה' או 'מצטער' הגם שאין סכנה.
ועכ"פ באופן שאינו אלא מפשר המים ולא מחממם, דעת הנודע-ביהודה (תנינא או"ח כד) שאין זה בכלל הגזרה. ועל כן מי שקשה לו לרחוץ ידיו בחורף במים קרים ורוצה להוסיף עליהם מים חמים כדי להפשרם, יש לו על מה לסמוך (עפ"י שבט הלוי ח"ו מב,ד).
וכן האריך בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א קכ"ב), וגם כתב להוכיח מסוגיתנו לאידך גיסא, להתיר רחיצת אבר בחמין שהוחמו להתר, ע"ש. והסיק שמסתבר לדינא שמותר לרחוץ פנים ידים ורגלים בחמין שהוחמו בשבת בהתר, וכל גופו בפורים [אבל בחמין אסור בכל גופו אף בשהוחמו מערב שבת, משום גזרת מרחצאות] – כגון נכרי שחמם מים בשבת שלא לצורך ישראל.

דף קלה

'ערלתו ודאי דוחה את השבת ולא ספק דוחה את השבת'. הראשונים הקשו מה טעם צריך קרא ללמדנו שאין הספק דוחה את השבת. ופירשו שעיקר הכתוב בא ללמד דין אנדרוגינוס או לנוול מהול שאין צריך הטפת דם.
יש מהאחרונים שכתב שלולא הכתוב הייתי אומר, כשם שמילה ודאית דוחה את השבת כך ספק מילה תדחה, שהרי יש כאן ספק בחילול שבת מול ספק ביטול מצות עשה דמילה (עפ"י שפת אמת, ע"ש).

ויש להוסיף עפ"י הסברא המובאת לעיל קלב. בדעת ר"ח ועוד, שטעם הדין שמילה דוחה שבת מפני שנחשבת כהצלת נפש, וא"כ היה עולה על הדעת להחמיר אף בספקה כדין ספק פיקוח נפש. ואולם דעת הראשונים אינה כן אלא כיון שיש כאן חילול ודאי ויש ספק אם יש דבר הדוחה אותו – אין בכח הספק לדחות את הודאי.

'ערלתו ודאי דוחה את השבת ולא אנדרוגינוס דוחה את השבת'. משמע ברש"י שלא נתמעט אלא מדחיית שבת, מחמת הספק, אבל נימול לשמונה שמא הוא זכר (וכן פסקו הרמב"ם הל' מילה א, יא והשו"ע רסו, י שאנדרוגינוס נימול בשמיני בחול. אך אין מבואר אם מדאורייתא או מדרבנן. אך בראב"ד (מילה ג, ו) משמע שאם אנדרוגינוס ספק – הרי זה ספקא דאורייתא). ואולם המהרש"א בדעת התוס' נקט שנתמעט לגמרי מחיוב מילה, מחמת שינויו. (אך נראה שמרבנן מלים אותו לשמונה, כמשמעות פשט המשנה 'אין מחללין עליו את השבת' – הא בחול נימול, וכדברי הפוסקים).

'ערלתו ודאי דוחה את השבת ולא נולד כשהוא מהול דוחה את השבת, שביט שמאי אומרים צריך להטיף ממנו דם ברית וכו' אומרים אינו צריך'. ואף לבית שמאי שצריך להטיף, אין דוחים את השבת בהטפתו. והטעם שבחול מטיפים כתב המהרש"א שאינו אלא מדרבנן. ולכאורה היה נראה מלשון 'ערלתו ודאי דוחה ולא נולד כשהוא מהול', שגם לת"ק כמו לר"ש ב"א הטעם שאינו דוחה הוא בגלל הספק שמא יש לו ערלה כבושה שמא אין, אבל בחול צריך למולו לב"ש מדאורייתא משום ערלה כבושה. אך לפי התיורן האחד בתוס' שנוולד כשהוא מהול ידענו מסברא שא"צ להטיף וקרא אסמכתא בעלמא, משמע שעצם ההטפה אינה אלא מדרבנן. וכך יש לפרש הברייתא: ערלתו – ודאי דוחה, משא"כ זה הנולד מהול שאין לו ערלה.

'לא נחלקו ב"ש וכו' על נולד כשהוא מהול שצריך להטיף ממנו דם ברית מפני שערלה כבושה היא'. כתב המאירי: 'נולד כשהוא מהול צריך להטיף ממנו דם ברית שמא יש ערלה כבושה, רצה לומר, מעט עור דק דבוק בבשר שמתוך דקותו ודביקותו אינו ניכר ולאחר זמן תתפרק ותתכסה העטרה'. וכתב עוד: 'ומעתה צריך למולו מעט כעין קליפה'. משמע מדבריו שהטפת דם ברית מועילה משום שכורתת ומסירה את הערלה הכבושה, ולאחר ההטפה אין הערלה נשארת ולכך מותר בתרומה, שאם ההטפה אינה מסירה את הערלה, מה מועילה ההטפה ומדוע לחלל עליה את השבת. (וכן משמע ממה שהזכירו הגאונים לעשותה בנחת ובעדינות יתרה, וכן ממה שכתב בתרומת הדשן (רסח) שצריך אומנות יתרה לכך. ואם היתה שריטה בעלמא מאי כולי האי).

ולפי זה תמה במנחת חינוך (רפד) על דברי הרמב"ם (תרומות ז, יא) שקטן הנולד מהול אוכל בתרומה אפילו קודם הטפת דם ברית – והרי אם ההטפה גורמת לכריתת הערלה הרי קודם ההטפה הוא ספק ערל וכיצד אוכל בתרומה (וכבר תמה כן על הרמב"ם, המאירי ביבמות עב. והולך הוא כשיטתו שההטפה עניינה הסרת הערלה. ולכן נקט שהטעון הטפה אינו אוכל בתרומה).

אך כתבו אחרונים (עפ"י דברי האו"ז) שלמעשה די בהטפת מעט דם בציפורן בלבד ואין צריך לקלוף עור העטרה (ע' חזו"א י"ד קנד; אחיעזר ח"ג סו"כ כו). ואם היה צריך להסיר הערלה הכבושה, בדין היה לקלוף כל העטרה. אלא באור הדבר הוא שערלה כבושה אינה נחשבת ערלה ממש [שהיא כבושה ואינה קיימת בעינה לפגום ולאסור, וכמו דבר הכבוש תחת יד האדם], ולכן יכול לאכול בתרומה, אלא שמכל מקום המטיף ממנה דם נחשב מטיף בערלה, אעפ"י שאינה ערלה המעכבת. וכיון שהטפת דם מצוה היא במילה, על כן יש להטיף לנולד מהול משום הטפה בערלה (עפ"י אבני נזר חו"מ קנא – בשם הר"ם מגור; משכנות יעקב סג; אמרי משה כב, כד; זכר יצחק ג לא).

צ"ע לפי"ז למאן דאמר ודאי ערלה כבושה היא ודוחה שבת, האם נחשבת 'ערלה' ממש ואסור בתרומה [ולפי זה נחלקו בשתיים; האם ספק או ודאי, והאם ערלה כבושה נחשבת ערלה ממש. ויתכן ששתי המחלוקות תלויות זו בזו, שכיון שהיא ספק, נתמעט הדבר מ'ערלתו' ספק ערלה אינה חשובה ערלה. סברא זו כתב בזכר יצחק שם], או שמא אוכל בתרומה מיד ואעפ"כ מילתו דוחה שבת משום מצות מילה הגם שאינו 'ערל'.

ויש מוסיפים ואומרים שחייב הטפה הוא חיוב לעצמו, ועליו לא נקבע יום השמיני בדוקא. ובוה מתבארים דברי הרמ"א (יו"ד רסב, א) שאם עבר ומל בלילה – צריך להטיף דם ברית ביום, ואילו המל באחד הימים שבתוך השמונה ללידה – יצא ואינו צריך לחזור ולהטיף בשמיני. ומאי שנא – אלא שלענין חיוב הטפה לא נאמר בו דין 'ביום השמיני' ורשאי אף בתוך שמונה (בשם הגר"ח מבריסק זצ"ל).

ונראה שזה אמור כשודאי אין שם ערלה כבושה, כגון שנימול תוך שמונה, אבל נולד מהול יש למולו בשמיני [כמבואר בגמרא שאינו דוחה שבת רק בגלל הספק, אבל אם יש ודאי ערלה כבושה – דוחה], וכמשמעות לשון הרמב"ם (א, יא) שכששמיני שלו חל בשבת, ימול בתשיעי – משמע שמחויב להטיף בשמיני, שאם לא, בדין היה למולו מיד. וקשה לדחוק שמשום השאר נקט כן ולא קאי על נולד מהול. וכן פשט לשון השו"ע (רסו, י) 'אע"פ שנימולים לשמונה' מורה שאף הנולד מהול דינו בשמיני – אלא ששני דינים הם; כאשר יש חשש ערלה כבושה צריך להטיף בשמיני [אפשר שעד אז אינה חשובה 'ערלה' כלל], אלא שאם מל תוך זמנו וכבר אין שם ערלה, לא נשאר אלא דין הטפה בעלמא [כשם שמצינו בגר שכבר נימול שצריך הטפה בלא הימצאות ערלה], ועל זה אין צריך 'שמיני' וממילא כבר יצא ידי דין זה בהטפה בתוך שמונה.

מקום ההטפה; מנהג כמה מוהלים להטיף דם ברית בעור הגיד הסמוך לעטרה ולא בעטרה עצמה. וכן כתב הגר"ב צ"א אבא שאול זצ"ל (אור לציון ח"א יו"ד יא) להוכיח מדברי התוס' והרא"ש (יבמות מו:): שכתבו שהאופן בו מנוע הגר מלקיים מצות הטפה הוא כשניכרת כל הגיד, משמע שכשחלק מהגיד קיים, אפשר לקיים מצות הטפת דם ברית. (וכן כתב לשמוע מדברי רש"י בדף קלד. ע' במובא שם).

אך החזון-איש ערער על מנהג זה, וכתב: 'ונראה דכל למטה מן העטרה כשר להטפת דם ברית... והלכה זו נשתכחה ועושין הטפת דם ברית בעור שלמעלה מן העטרה, וזה כמטיף מן האצבע, ועוברין משום לא יוסיף... וכן בגר אין כאן הטפת דם ברית' (יו"ד קנד, ג. וכן תמך בספר חדושים ובאורים).

'וקיבלתי משני עמודי ההוראה שבדורינו הגרש"ז אוירבאך (שליט"א) זצ"ל והגר"ש אלישיב שליט"א שצריך להקפיד ולהטיף בגר שבא להתגייר כשהוא נימול – או במי שנימול בפסול – גם בעטרה עצמה וגם בעור שמעל העטרה.

והוסיפו דאין לחוש לאיסור חבלה ו'פן יוסיף', כי אנן סהדי דניחא ליה לגר זה לבוא תחת כנפי השכינה באופן שעולה על פי ההלכה בלא פקפוק, וחמיר ליה טפי צער זה שיחשב כנכרי אצל מקצת בתי דינים שבישראל מצער קטן זה של הטפת דם' (מתוך קונטרס הטפת דם ברית שבסוף אוצר הברית ח"ב. וכן כשנוצר חשש וספק בגירות, יש להטיף שוב דם ברית כמו שפסק באג"מ יו"ד ח"ב קכג) ואין לחוש משום בל יוסיף.

'אבל אמו שוחה עליו ומניקתו מפני הסכנה'. פירשו הריטב"א והרא"ש: לאו דוקא סכנת נפשות אלא משום צער שיש לה מהחלב (ע' כיו"ב בריטב"א להלן קמ. שהביא לפרש שהסכנה האמורה שם לאו דוקא אלא מצער מחמת חלו), ובמקום צער התירו חכמים. ורש"י והרי"ד פירשו: סכנת חולי (ועתוס').

(ע"ב) זמי שיש לו שתי ערלות... אין מחללין. לא נתבאר הטעם שאין מחללים. ויש לומר שנתמעט מערלתו – אחת ולא שתיים [אך רק לענין 'יום השמיני' נתמעט ולא לעצם החיוב, ש'ערל' הוא לכל דבר]. יתכן והמיעוט על שתיים ויתכן שנתמעט לומר שאחת מהן בת מילה ואחת לא, שאחת מהן היא הערלה ואחת

אינה אלא דלדול בשר ואין אנו יודעים מי מהן 'ולפי"ז אפשר שסכרא היא ולא מקרא], הלכך אין מחללים (עפ"י שפת אמת; חדושים ובאורים).

'בשלמא לר' חמא משכחת לה... מקנת כסף נימול לאחד כגון שלקה זה שפחה וזה עוברת...'. לפי הדעות שמכירת עובר נחשבת כמכירת דבר שלא בא לעולם (ע' במובא ביוסף דעת ריש בכורות), לכאורה על כרחנו להעמיד בשמכר לו שפחה לעוברת, ואם כן יקשה למאן דאמר קנין פירות כקנין הגוף הלא זהו דומיא ד'לכם', כמו שהקשו בסמוך לחכמים – יש לפרש שלפי דעה זו נאמר שסובר ר' חמא אדם מקנה דבר שלא בא לעולם ואין צריך להעמיד ב'שפחה לעוברת'. ואם גם סובר אין אדם מקנה דשלב"ע, הלא אפשר להעמיד לר' חמא כגון שילדה ואחר כך הטבילה, וכמו שפרש"י (עפ"י שער המלך סוף הל' נדרים).

דף קלו

'מלין אותו ממה נפשך, אם חי הוא שפיר קא מהיל, ואם לאו – מחתך בבשר בעלמא הוא'. משמע לכאורה שהחובל בבשר מת אינו חייב, כפרש"י. ומכאן הקשו על הרמב"ם (ח,ו) שכתב שהחובל חייב משום תולדת 'הדש' ולא כשאר ראשונים שפרשו משום נטילת נשמה, תולדת 'השוחט', אם כן מה בכך שהנפל אינו חי הלא כל עיקרה של מלאכת הדש הוא בדבר שאין בו רוח חיים (פרי מגדים). ויש לפרש לשיטתו 'מחתך בבשר בעלמא' – הואיל ואין בו מצות מילה ולא תועלת במעשהו, הרי זה כחיתוך בשר שלא לצורך שפטור משום 'מקלקל'. וכן אמרו בירושלמי (יבמות יא,ז).

וצריך לומר שהרמב"ם לשיטתו שפסק (א,ז) מקלקל בחבורה פטור, אבל לדעת הפוסקים כרבי אבהו (לעיל קז) שבחובל ומבעיר חייב, אין הטעם כאן משום 'מקלקל'.

[ואם תאמר, לפי זה מה טעם אנדרוגינוס אין מילתו דוחה שבת מחמת הספק, הלא לפי הצד שהוא פטור הוא מחתך שלא לצורך, ולפי הצד שהוא חייב – מילתו דוחה שבת. וי"ל כיון שסוף סוף במילה זו הוא מועיל להאכילו בתרומה ובפסח שהרי עד הנה היה אסור מחמת הספק, הלכך מתקן הוא ולא מקלקל. לא כן בספק נפל צריך לומר שאין שם תיקון (ע' בפירושו ר"ח), כי חזקתו שימות תוך שלשים ולא שייך תיקון אצלו לענין אכילה].

ומבואר לפי זה שהחובל בבשר המת והוציא דם לצורך – חייב משום 'דש' להרמב"ם [ורק כאן פטור משום 'מקלקל']. ואכן כן כתב בפרי מגדים שטז בא"א סקט"ו, הובא בבאור הלכה (עפ"י קהלות יעקב לט,ב-ג).

א. לדרך זו מובן מדוע אינו חייב בחותך מן הנפל כשאר עוקר דבר מגידולו שלדעת הרמב"ם חייב משום 'קוצר' – ע' בקה"י סו"י ג.

ב. לפי מה שכתב יצא שאנדרוגינוס שאינו מתקנו לאכילת תרומה וקדשים, וכגון בזמן הזה, או שחזקתו למות תוך שלשים – יהא נימול בשבת, וזה לא שמענו.

ולפי המובא לעיל (קלה). ממחרש"א בדעת התוס', שאנדרוגינוס נתמעט ממילת שמיני כל עיקר, מיושבת הקושיא מאנדרוגינוס בשופי, שלכך אינו נימול בשבת, כי נתמעט ממילת יום השמיני.

ג. ע"ע קהלות יעקב לח שצדד ליישב דברי הגמרא לדעת הרמב"ם בדרך מחודשת.

ואלא הא דתניא ספק בן ז' ספק בן ח' אין מחללין עליו את השבת. דעת השלחן-ערוך (רסו,יא) שאין מלין אותו בשבת אלא אם נגמרו שערו וצפרניו. ודעת הרמ"א שמוהלים.

דף קלה

ר"ז. האם התינוקות דלהלן נימולים בשמיני, בחול ובשבת?

- א. אנדרוגינוס.
- ב. הנולד בין השמשות.
- ג. הנולד לשמונה חדשים, בודאי או בספק.
- ד. יוצא דופן, וכל מי שאין אמו טמאה לידה.
- ה. מי שיש לו שתי ערלות.

א. שנינו: אנדרוגינוס, אין מחללים עליו את השבת (אפשר שנתמעט מערלתו). ואפשר שאין צריך לימוד מיוחד כי אינו בכלל 'זכר'. עתוס'. רבי יהודה אומר: מחללים, וענוש כרת אם לא מל עצמו (המול לכם כל זכר. קלז).

- א. אנדרוגינוס נימול לשמונה (עפ"י רמב"ם; יו"ד רסו, י). וכתב מהרש"א בדעת התוס' שאנדרוגינוס נתמעט לגמרי ממילה מפני שינויו (אך מדרבנן נראה שצריך למולו בשמיני, כפי פשט לשון המשנה אין מחללין עליו את השבת, הא בחול מלים).
- ב. אין מברכים על מילת אנדרוגינוס מפני שאינו זכר ודאי (רמב"ם מילה ג, ו; שו"ע יו"ד רסה, ג). והראב"ד השיג: אם הוא ספק – מברך עליו, שעל ספק דאורייתא מברכים. ונראה שאין מילתו דוחה צרעת כשם שאינה דוחה שבת, מפני הספק (ספר הזכרונות מ"ע ב פ"א).
- ג. ע"ע פרטים שונים בהגדרת 'אנדרוגינוס', בשו"ת שבט הלוי ח"ו קמט וח"ט רסו שז, ב.

ב. הנולד בין השמשות (הריהו נימול בתשיעי-ספק-שמיני, כדלהלן קלז) – אין מחללים עליו את השבת (ערלתו) – ודאי ולא ספק. ואסמכתא בעלמא הוא, שהרי מסברא אין מחללים את השבת מחמת הספק. עפ"י תוס'.

עוד בדין נולד בין השמשות – להלן קלז.

ג. מדין הגמרא בן שמונה חדשים הריהו כנפל; אין מחללים עליו את השבת ואסור לטלטלו. ספק בן שבעה ספק בן שמונה – מלים אותו בשמיני שחל בשבת ממה נפשך; אם בן קיימא הוא – הרי מילתו דוחה שבת, ואם לאו – מתוך בבשר בעלמא הוא [אבל אין מחללים השבת במכשירי מילה אפילו לדברי רבי אליעזר שמכשירין דוחים שבת, כי שמא בן שמונה הוא ואין מילתו דוחה שבת] (כן פירשו להלן קלז. לרב אדא בר אהבה).

- א. מדברי הרי"ף שהעתיק הברייתא ולא הביא דברי רב אדא בר אהבה, נראה שנקט שאין מלים את הספקות בשבת (ר"ן), ולא אמרו בגמרא שמלים אלא לרשב"ג שאמר כל שלא שהה שלשים יום הרי זה נפל, אבל לחכמים לא (עפ"י ראשונים). ואולם הרמב"ם פסק שמלים. וכן מעשים בכל יום (ר"ן, וכ"כ הריטב"א עפ"י מנהג כל ישראל. וכן פסק הרי"א^ז).
- ב. כתבו התוס': עתה מותר לטלטל ולמול כל התינוקות לפי שאין אנו בקיאים בזמן ההריון. ואפילו הוא בן שמונה חדשים ודאי, נראה לר"י שמותר לטלטלו ולמולו בשבת אם אין ריעותא בשערו ובציפרניו, שכבר גמרו. וכ"כ הרא"ש. וכיום שניתן להכניסו לאינקובטור, כתבו הפוסקים שהריהו כחי לכל דבר.

ג. יש מי שצדד על פי משמעות לשון הברייתא, שבחול צריך למול בן שמונה, הגם שאינו בר קיימא (ע' שפת אמת).

ד. ר' אסי אמר: כל שאין אמו טמאה לידה – אין נימול לשמונה (אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה... וביום השמיני ימול... ואף על פי שדורות ראשונים נצטוו על המילה בשמיני קודם שהיתה טומאת יולדת (כן הקשה אביי) – ניתנה תורה ונתחדשה הלכה), אלא נימול מיד (רש"י, וכ"מ בברייתא דיליד בית). ונחלקו בדבר רב הונא ורב חייא בר רב; האם יוצא דופן מחללים עליו את השבת במילתו אם לאו. ופרשו בגמרא שמחלוקתם תלויה בשאלה זו האם נימול לשמיני. והראו שמחלוקת תנאים יש בדבר; לתנא קמא דברייתא נימול לשמונה ולרב חמא נימול מיד.

דעת הרמב"ם והרי"ף והר"ז שהנימול לשמונה אך לא בשבת [אם מפני הספק או מטעם אחר]. ויש דעות אחרות בראשונים, כדלהלן בסמוך. ונראה להלכה שאפילו יום טוב שני של ראש השנה או של גלויות אינו דוחה, כי כיון שהוכרעה ההלכה מספיקא דדינא שאינו דוחה שבת, הרי לא ניתנה שבת לידחות אצל מילה זו [ואינו דומה לנולד בין השמשות שיש אומרים שדוחה יו"ט שני משום ספק ספקא] [עפ"י שבת הלוי ח"ה רכ,ג].

ה. מי שיש לו שתי ערלות (שני עורות זה על זה. ויש אומרים: שני גידים. רש"י); נחלקו רב הונא ורב חייא בר רב אם מחללים עליו את השבת אם לאו (ומשמע בפשטות שמחלוקתם תלויה בשאלה אם נימול בשמיני אם לאו). בשפת אמת צידדו אם נתמעט לגמרי מחיוב, או אחת משתייהן ברת מילה היא אלא שאין ידוע מי מהן, ולכן אין מחללים בשבת אף על אחת (וע' בחדושי בית מאיר).

יח. א. האם צריך להטיף דם ברית מהנולד מהול או מגר שנתגייר כשהוא מהול? האם הטפת דם ברית דוחה את השבת?

ב. יליד בית ו'מקנת כסף' הנימולים לשמונה ימים וליום אחד, כיצד?

א. הנולד מהול; לדברי תנא קמא, בית שמאי אומרים צריך להטיף ממנו דם ברית ובית הלל אומרים אין צריך. וגם לבית שמאי אין מחללים את השבת בשביל ההטפה (ערלתו – של זה ולא של הנולד מהול. ובחול צריך להטיף מדרבנן. מהרש"א).

לדברי רבי שמעון בן אלעזר ורבי אלעזר הקפר, לא נחלקו בית שמאי ובית הלל שצריך להטיף ממנו דם ברית מפני שערלה כבושה היא. על מה נחלקו; לר"ש בן אלעזר, נחלקו על גר שנתגייר לאחר שנימול (שודאי אין לו ערלה), שב"ש אומרים צריך להטיף וב"ה אומרים אין צריך. ולרבי אלעזר הקפר נחלקו לענין חילול שבת על הטפת דם ברית בקטן הנולד מהול, שב"ש אומרים מחללים וב"ה אומרים אין מחללים.

רב אמר: הלכה כתנא קמא (וכב"ה, שאין צריך להטיף דם ברית). ושמואל אמר: הלכה כרבי שמעון בן אלעזר (שבנולד מהול צריך להטיף ובגר שנתגייר מהול אין צריך, כבית הלל). ורב אדא בר אבהו נקט למולו אף בשבת, שסבר ודאי ערלה כבושה היא (לדברי רבי שמעון בן אלעזר) ולא ספק, וכן פירש רב יוסף, ודלא כרבה שאמר ספק ערלה כבושה היא.

א. כתבו התוס' שלפי סוגיתנו נראה שלהלכה אין צריך הטפת דם ברית לא בנולד מהול ולא בגר

שנתגייר כשהוא מהול, שהלכה כרב שפסק כתנא קמא. [הראשונים הביאו בשם ר"ח (ע' ג) בפר"ח לפנינו בע"ב] שגר מהול אין לו תקנה, אבל בניו נימולים לשמונה ונכנסים לקהל]. והביאו מבעל הלכות גדולות שפסק בקטן שאין צריך הטפה ובגר צריך [ופירש רשב"א טעמו, שרק בקטן מיעט הכתוב מערלתו, אבל בגר לא גילה הכתוב לפטור. ויש מצדדים לומר שגר שנוולד כשהוא מהול אין צריך הטפה. ערא"ש; תוס' יבמות מו: טור יו"ד רסח בשם העיטור; שפת אמת]. ורבנו חננאל (כפי המובא בתוס') ורי"ד ורבנו שמתה (מובא בהג"מ) פסקו להפך; בקטן צריך ובגר אין צריך (כרבי שמעון בן אלעזר. ובר"ח משמע שאף לת"ק בחול צריך להטיף לקטן, וכ"ה באו"ז ח"ב צט).

ויש אומרים: בין קטן בין גר צריך להטיף ממנו דם ברית (רי"ף ורמב"ן ורישב"א עפ"י הגאונים. וערא"ש שתמה על פסק הרי"ף אבל כתב שכן הוא מנהג העולם. והרו"ה שאל על פסק זה וצדד שמה מדובר בספק כשאין ידוע אם מהול מלידה אם לאו, שיש לחוש לערלה כבושה אבל לא בנימול בידים. ודעת הראב"ד לחלק אם נימול ע"י נכרי שאז צריך הטפה ובין אם נימול ע"י ישראל. והרמב"ן דחה זאת. וביש"ש (יבמות פ"ח ה) כתב שמצד הדין אין צריך הטפה לנוולד מהול אלא משום מנהג הגאונים). וכן הכרעת הפוסקים. ונראים הדברים שהטפת דם ברית היא מדאורייתא, שכן דרשו בגמרא מהכתובים (אחיעזר ח"ג כו. וכ"מ בזכר יצחק ל, ב). ויש אומרים מדרבנן (כן כתב מהרש"ל גבי גר. וכ"כ בקרן אורה יבמות עב. בדעת הרמב"ם. וכן משמע בלבוש רסג, ד. וכ"כ ר"צ הכהן בספר הזכרונות מ"ע ב, א. וכ"כ מהרש"א בדעת ת"ק לבית שמאי. וע' בשו"ת כתב סופר יו"ד קטז).

והטפת דם זו משום ספק ערלה כבושה היא, כרבה – הלכך אין מלים אותו בשבת (רי"ף ורמב"ן). גם הרו"ה נקט להחמיר כרבה, אך לא בתורת ודאי. ויש מהראשונים שכתב להלכה שודאי ערלה כבושה היא, ומטיפים אף בשבת (עפ"י העיטור ח"ב ג – כרב יוסף).

ב. יש להטיף בנחת, ויבדקנו יפה יפה, בידים ומראית העין ולא בברזל – שלא להעיק עליו. ואין מברכים 'על המילה' אלא אם כן נראית לו ערלה כבושה. ואם [לא] נראית לו ערלה ממתנינים לו הרבה שלא יביאוהו לידי סכנה, ואין חוששים לשמיני (עפ"י תשובת רב האי גאון, מובאת ברי"ף ובש"פ).

ורבנו יונה (מובא בר"ן) נקט שמברכים על הטפת דם ברית משום שחייב מהתורה להטיף מחמת ספק ערלה כבושה (וע' גם בראב"ד מילה ג, ו) שמברכים על ספק דאורייתא. ויש אומרים לברך ברכת 'להכניסו בבריתו... ולא 'על המילה' (טור יו"ד רסח בשם העיטור). ואולם מרמב"ם ומשו"ע נראה שאין מברכים כלל (ש"ך סק"ח. וכן הורה למעשה באג"מ יו"ד ח"ב קכג).

וכתב הרמב"ן, אעפ"י שישראל הנוולד מהול אין מברכים על הטפה לא לפניו ולא לאחריה [שאינן מברכים בספק דאורייתא], במילת גר יש לברך 'אקב"ו להטיף דם ברית מן הגרים / מן העבדים', מפני שדם הברית הוא ולא משום ספק ערלה, ועל כך תקנו במילת גרים 'למול ולהטיף' – מפני המתגיירים כשהם נימולים. ואילו הרמב"ם (מילה ג, ו) כתב שאין לברך (וכן נפסק בשו"ע יו"ד רסח, ג). ושמה טעמו שאין ברור לו להלכה אם צריך להטיף ממנו דם ברית, לכך פסק שיטיף ולא יברך (ר"ן. וע"ע זכר יצחק סי' לא).

ג. כתב החזו"ן-איש (יו"ד קנד, עפ"י דברי האור-זרוע) שצריך להטיף מהעטרה ולמטה, מקום הערלה, אבל מהעטרה ולמעלה לצד הגוף הרי זה כמטיף מן האצבע ועובר ב'לא יוסיף'. ויש מיישבים מנהג המוהלים להטיף סמוך לעטרה (עפ"י אור לציון יו"ד יא).

ד. בדברי המאירי מבואר שיש למולו מעט כעין קליפה, אבל באור זרוע כתב שאינה אלא הטפת

ד. דם בעלמא. וכתב החזו"א שאין שיעור לשריטה, שאין צריך הוצאת טיפת דם בפועל אלא כל שנצטרך דם כלשהו כדרך שרט בעור דק שבדק – די.
'אמנם כשהגיע מעשה לידי להטיף דם ברית בפני בית דין של שלשה מגדולי ישראל שליט"א, הקפידו לראות בעינים דם כל שהוא שהוטף' (קונטרס הטפת דם ברית שבסו"ס אוצר הברית ח"ב, למוהל הנודע ר"י וייסברג ז"ל. משמע שגם ההטפה צריכה להיות בפני שלשה. וכן נראה שנקטו בפשיטות בשו"ת אחיעזר ח"ג כז' ובאג"מ יו"ד ח"ב קכג, וע' גם בזכר יצחק ל, ב שעד שלא הטיף אינו 'גר'. ואולם הרש"ש ביבמות עב. רצה לומר שההטפה אינה מעצם הגירות אלא מצוה בעלמא ואינה צריכה להיות בנוכחות בית דין).

ב. יש ללמוד ממשמעות הכתובים שישנם ילידי בית ומקנת כסף הנימולים לשמונה – אלו הם הדומים לזרע ישראל (ובן שמנת ימים ימול לכם כל זכר לדרתיכם יליד בית ומקנת כסף... – מאותם הדומים 'לכם'), ויש שאינם נימולים לשמונה אלא ביום ראשון ללידתם (המול ימול יליד ביתך ומקנת כסףך – סתם ולא פירש יום שמיני). כיצד; –
מקנת כסף שנימול לשמונה; לקח שפחה מעוברת וילדה. לדברי רב חמא, רק אם ילדה לאחר שטבלה לשם עבדות, שאז טמאה לידה ועל כן ולדה נימול לשמונה.
מקנת כסף שנימול לאחד; לקח שפחה וולדה עמה. או לרב חמא כגון שלקח שפחה מעוברת וילדה ואחר כך טבלה. ולפי גרסתנו (וכ"ג רש"י ורי"ף, וכן פסק ריא"ז), הוא הדין כשלקח אדם אחד שפחה ואדם אחר לקח עברה (שאינן לבעל העובר חלק באמו ואינו דומה 'לכם').
הר"י בתוס' גורס אחרת (כפי גרסת השאלות) וסובר שלקח אחד שפחה ואחד עברה – נימול לשמונה, ונחשב דומה 'לכם'.

יליד בית שנימול לשמונה; לקח שפחה ונתעברה אצלו וילדה. ולרב חמא, רק אם טבלה קודם שילדה. יליד בית שנימול ליום אחד; לרב חמא, אתה מוצא כשלקח שפחה ונתעברה אצלו וילדה קודם שטבלה. ולתנא קמא, פירש רבי ירמיה: בלוקח שפחה לעוברה (העתידי. ואפילו שפחה של ישראל הטמאה לידה). ואמרו בגמרא שזה נכון רק למאן דאמר קנין פירות לאו כקנין הגוף (שהואיל ואין לו קנין באמו – אינה דומה 'לכם'), אבל למאן דאמר קנין הגוף – נימול לשמונה. ורב משרשיא תירץ באופן אחר: בלוקח שפחה על מנת שלא להטבילה (שזו הואיל ואינה שייכת כלל בתורת חיוב מצוות, אינה דומה 'לכם').

א. יש מפרשים שרוב משרשיא, אפילו יש לו קנין הגוף בשפחה, אין בנה נימול לשמונה כיון שהתנה עמה שלא להטבילה (וכ"מ ברמב"ם א,ה). ויש מפרשים דוקא אם לקחה לעוברה, שאין לו בה קנין הגוף ממש אבל קנאה ממש – בנה נימול לשמונה (מובא בריטב"א).

ואם לקחה ע"מ שלא להטבילה ולאחר שילדה טבלה, כתב הרמב"ם (א,ה י) שנימול לשמונה [וכחכמים], אבל אינו דוחה את השבת.

ב. לדעת הרמב"ן הלכה כחכמים החולקים על ר' חמא, הלכך נימול לשמונה (וכן נטה הרא"ש מסברא, אלא שהסיק שהדבר בספק).
ורבנו יונה וריטב"א כתבו שהלכה כר' חמא שכן דעת רוב האמוראים, שהרי נחלקו בדבר רב הונא ורב חייה בר רב, ורב אסי אמר שאין נימול לשמונה (וכ"מ בפסקי הרי"ד. וכן פסק הרי"ז).
ודעת בה"ג ורז"ה, שהואיל ולא נפסקה ההלכה בפירוש כחכמים או כר' חמא, יש למולו לשמונה אבל אינו דוחה את השבת (וכתב הר"ן שכן היא דעת הרי"ף, ואילו הרמב"ן נקט בדעת הרי"ף שהלכה כר"ק). ומדברי הרמב"ם (א,י), נראה שרק יליד בית שלא טבלה אמו עד שילדה, נימול לשמונה ואינו דוחה את השבת. והראב"ד השיגו (ע' כס"מ א,ה שני פירושים בדברי הרמב"ם. וע' באורך בשו"ת הרדב"ז ח"ה א'שפב. ובשו"ע (רסז,ב) פסק הן יליד בית הן מקנת כסף שלא טבלה אמו עד שילדה, נימולים לשמונה ואינם דוחים שבת).

יש מפרשים בדעת הרמב"ם שפסק חכמים שנימול לשמונה ואעפ"כ אין מחללים עליו שבת, שנתמעט מקרא ד'ביום השמיני' משום שאין אמו טמאה לידה, אך לא מקרא ד'בן שמונת ימים ימול' שנאמר במילת אברהם אבינו (עפ"י הגר"ח הלוי שם; שפת אמת. וע"ע בית ישי קו, ג; אבי עזרי הל' מילה שם).

ג. להלכה, לקח שפחה לעובריה – נימול ביום שנולד, שקנין פירות לאו כקנין הגוף הוא ואין אמו בכלל שפחות ישראל כדי שיהא הבן 'יליד בית' שנימול לשמונה (עפ"י רמב"ם מילה א, ה; ריא"ו. וכן דעת שאר הפוסקים בעלמא, קנין פירות לאו כקנין הגוף. ע' ב"ב קלו-קלז).

ד. משמע מהגמרא ומהרמב"ם שאף על פי שהאם לא טבלה לשם שפחות וגם הוולד נכרי הוא ואין עליו דין 'עבד כנעני', חייב האדון למולו כיון שיליד ביתו הוא, ואף אם אין בו דין 'יום השמיני'. ותימה על מה שכתב בשאגת אריה (נג) שאין חיוב לרב למול עבד הנוול משפחה שלא טבלה לשם שפחות (עפ"י אבי עזרי ריש הלכות מילה).

ה. נכרית מעוברת שנתגיירה ואחר כך ילדה – הבן נימול לשמונה ודוחה שבת, שאינו נחשב כמי נתגייר בעצמו בטבילה והרי זו מילת גירות אלא בן ישראלית הוא מלידה (כן הורה בפסקי הלכות לר"ד מקרלין ח"א ד"ו, הובא בשו"ת אחיעזר ח"ד מד – והסכים כן למעשה).

דף קלו

רי"ט. א. ילוד אדם פחות משלשים יום או בהמה פחות משמונה ימים, האם חוששים להם משום נפל? אלו נפקותות מבוארות בסוגיא בשאלה זו?

ב. שחיטת בהמה שלא כלו חדשי עיבורה, וכן שחיטת טריפה – האם מוציאות הן מידי טומאת נבלה?

א. רבן שמעון בן גמליאל אומר: כל ששהה שלשים יום באדם ושמונה ימים בבהמה – אינו נפל (ופדויו מבן חדש תפדה; ומיום השמיני והלאה ירצה). הא לא שהה – ספק נפל הוא. וחכמים חולקים וסוברים שאינו נפל.

אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרשב"ג. וכן נהגו למעשה כמה אמוראים (רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע, רב דימי בר יוסף, רב אשי). ומדברי רבינא בשם רבא מבואר שסומכים על דעת חכמים במקרה מסוים; מי שמת והשאיר בן קטן ומת הבן בתוך שלשים ללידתו, ועמדה אמו ונתקדשה לאשת כהן, והרי לרשב"ג ספק-נפל הוא ואמו צריכה חליצה – אמר רבינא בשם רבא: לא תחלוץ (כי אם תחלוץ, תיאסר על בעלה הכהן (רש"י); או גם אם לא תאסר מספק, אין לחלוץ בספק מחשש שיהיו אנשים שיטעו ויאמרו התירו חלוצה לכהן (תוס') – הלכך יכולה לסמוך על דעת חכמים]. ורב שרביא בשם רבא אמר: חולצת.

כן מבואר לפירוש התוס', והלכה כרבינא (רמב"ם יום ב, כא; אה"ע קסד, ז). ומשמע ברמב"ם (כפי שבאר הגר"א אה"ע קנוד) שהטעם לסמוך כאן על חכמים, כי אף רשב"ג לא חשש לנפל אלא מדרבנן אבל מדאורייתא חולכים אחר הרוב (וכן דעת התוס' ביבמות לו), ולכך אין אוסרים האשה על בעלה מספק כזה. ויש מפרשים: הואיל ונגמרו סימניו, יש לסמוך על דעת רבי שוולד גמור הוא ולא להוציאה מבעלה, שהרי אף לרשב"ג אינו אלא ספק (ערמב"ן). ויש שפרשו (ע' בתוס' יבמות לו סע"ב) שלא סמכו על חכמים אלא ביום שלשים, אבל קודם לכן חולצת.

והוכיחו מדברי האמוראים [שלא כמו שנמסר בתחילה מאביי] שמחלוקתם אמורה כאשר מת בתוך הזמן הזה ממאורע חיצוני כגון שנפל מן הגג או אכלו ארי ואי אפשר לדעת אם היה בן קיימא אם לאו, אבל פיהק ומת – דברי הכל מת הוא.